

संस्थागत विधालयका शिक्षकहरूका कार्यसम्पादन मूल्याङ्कन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र संकाय
स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको शोधपत्रको आंशिक आवश्यकता
पूरा गर्नको लागि प्रस्तुत
शोधपत्र

प्रस्तुतकर्ता:

कमलदेव साह

परिक्षा रोल नम्बर १३०१३७/२०६६

त्रि.वि. दर्ता नं. ३७७८६-९३

श्री सूर्य नारायण सत्यनारायण मोरबैता यादव बहुमुखि क्याम्पस सिरहा

पाठ्यक्रम तथा मूल्यांकन

TRIBHUWAN UNIVERSITY
FACULTY OF EDUCATION
(M.ED.PROGRAMME)

Suryanarayan Stayanarayan Morbaita Yadav Multiple Campus
Siraha, Nepal

Date:-.....

सिफारिस पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र, पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन विषय स्नातकोत्तर तह (एम.एड.) दोस्रो वर्षका छात्र श्री कमलदेव साहले संस्थागत विद्यालयको शिक्षकहरुको कार्यसम्पादन मूल्याङ्कनको एक अध्ययन शीर्षकको शोधपत्र मेरो प्रत्यक्ष निर्देशनमा रही तयार गर्नु भएको हो । उहाँले तयार गर्नुभएको शोधपत्रबाट म सन्तुष्ट छु । यो शोधपत्रलाई अन्तिम मूल्याङ्कन समितिमा सिफारिस गर्दछु ।

मिति :- 24/03/2015

.....
जितेन्द्र कुमार यादव
(शोध निर्देशक)

TRIBHUWAN UNIVERSITY
FACULTY OF EDUCATION
(M.ED.PROGRAMME)

Suryanarayan Stayanarayan Morbaita Yadav Multiple Campus
Sirha, Nepal

Date:-.....

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन विषय स्नातकोत्तर तह (एम.एड.) दोस्रो वर्षका छात्र श्री कमल देव साहले संस्थागत विद्यालयको शिक्षकहरुको कार्यसम्पादन मूल्याङ्कन शीषक राखी तयार पार्नुभएको शोधपत्र मूल्याङ्कन समितिबाट स्वीकृत गरिएको छ ।

शोधपत्र मूल्याङ्कन समिति

१. रामहित यादव
(विभागीय प्रमुख / क्याम्पस प्रमुख)
२. जितेन्द्र कुमार यादव
शोध निर्देशक
३. प्रा. स्वयम प्रकाश जवरा
(वाह्य परीक्षक)

मिति :- 10-04-2015

कृतज्ञताज्ञापन

प्रस्तुत शोधपत्रको अध्ययन परिसीमा भित्र रही सान्दर्भिक सिद्धान्त, साहित्यको पुनरावलोकन प्रयोगमा ल्याएको छ । अध्ययनका साधनहरु , तथ्याङ्कका स्रोतहरु सङ्कलनको क्रममा प्राथमिक स्रोत र द्वितीय स्रोतलाई आधार लिइएको छ । कहीं पनि त्रुटि नहोस भन्ने उदेश्यले सकेसम्म मेहनत गरेको छु । अध्ययनको क्रममा आफ्नो अमूल्य समय दिई आवश्यक सल्लाह, सुझाव , निर्देशन , हौसला र मार्गनिर्देशन गर्नुहुने मेरा आदरणीय गुरु श्री चन्देश्वर यादव प्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । यसैगरी यस शोधपत्र लेखनको क्रममा विच विचमा थप सल्लाह र सुझाव दिई मूर्तरूप दिन सहयोग गर्नुहुने यस क्याम्पसको उपप्राध्यापक तथा शोधनिर्देशक श्री चन्देश्वर यादव ज्यूप्रति कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । शोधप्रस्तावको स्वीकृतिदेखि शोधपत्रको अन्तिम अवस्थासम्म सल्लाह , सुझाव दिई सहयोग गर्नुहुने पाठयक्रम तथा मूल्याङ्कन का प्राध्यापकहरु तथा प्रमुख श्री चन्देश्वर यादव ज्यूप्रति हार्दिक अभार प्रकट गर्दछु । यसैगरी यस शोधपत्रको टिप्पणी र सन्दर्भ सूचिमा उल्लेखित कृतिका विद्वान्, लेखक , सम्पादक र प्रकाशकहरुलाई पनि म धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

यस अध्ययनको क्रममा आवश्यक तथ्याङ्क उपलब्ध गराइ सहयोग गर्नुहुने अध्ययन क्षेत्रका ५ वटा विद्यालयका प्रधानाध्यापकहरु , विद्यालय व्यवस्थापन समितिका अध्यक्ष, शिक्षक , अभिभावक सघका प्रतिनिधिहरु , शिक्षकहरु , विद्यार्थी भाई-बहिनिहरुलाई मुरीमुरी धन्यवाद दिन चाहन्छु । यस अध्ययनको लागि आवश्यक स्रोतहरु उपलब्ध गराउन सहयोग पुर्याउन ठाकुर राम क्याम्पस विरगंजका प्राध्यापक आदरणीय गुरु श्री रामबाबु मण्डल ज्यूलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु । मेरो यस अध्ययनलाई यो अवस्थासम्म ल्याउन सहयोग पुऱ्याउन हुने आदरणीय बुबा आमा लगायत यस शोधपत्रको कम्प्युटर टाइप र सेटिङ्ग कार्यमा सहयोग गर्नुहुने ऋषि शर्मा ज्यूलाई हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्न चाहन्छु ।

धन्यवाद

कमलदेब साह

शोधसार

प्रस्तुत अध्ययन विद्यालय कार्यसम्पादन भनेको आफ्नो पेशा र कामप्रति संवेगात्मक, शारीरिक र भावनात्मक रूपले सुखद र सकारात्मक बनाउने माध्यम कार्यसन्तुष्टिले पेशाप्रति सकारात्मक उत्पन्न गराई शैक्षिक गुणस्तर बृद्धि गर्न मद्दत गर्दछ । यसरी कार्यसम्पादन ले व्यक्तिले अंगाले पेशा व्यवसायलाई सो व्यक्तिले कुन रूपले व्यतित गर्दैआएका छन ,उसले उक्त पेशालाई कतिको जिबन्ता प्रदान गरेको छ ,सो आधारमा उसको कार्यको मूल्याङ्कन गर्ने, उसलाई पुरस्कृत गर्ने वा दण्डित गर्ने प्रकृया लाई नै कार्यसम्पादन मूल्याङ्कन हो । यो प्रस्तुतिकरणको मुल्याङ्कनमा भरपदछ । कार्य सम्पादन मुल्याङ्कन भनेको आफ्नो कर्मको मुल्याङ्कन वा कार्य अनुभव परिणामस्वरुप प्राप्त हुने सुखद वा सकारात्मक संवेगात्मक आधारमा हो । यो अध्ययन ले निम्न उदेश्यहरु प्राप्तिकामा केन्द्रित गरियो । स्थागत विद्यालयका शिक्षकहरुको कार्यसम्पादनको अवस्था वारे अध्ययन गर्ने , संस्थागत विद्यालयको शिक्षकको कार्यसम्पादनको मूल्याङ्कनमा प्रभाव पार्ने तत्वहरुको खोजी गर्ने, संस्थागत विद्यालयका शिक्षकको कार्यगत मूल्याङ्कनलाई प्रभावकारी बनाउने उपायको खोजी गर्ने । परिमाणात्मक र गुणात्मक ढाँचामा आधारित यो अनुसन्धान शिक्षण पेशा प्रति शिक्षकहरु सकारात्मक छ वा छैन ? परिवारिक , समाजिक ,लैङ्गीक चुनैतिहरुको शिक्षण पेशा प्रतिको समानिक हेराई सकारात्मक छ वा छैन ? शिक्षकहरुले शिक्षण पेशा अंगाल्दा आइपरेको समस्याहरुको लागि को द्वारा प्रदान गरिने सुभावहरुले शिक्षकहरुको शिक्षण पेशा प्रति सनतोषजनक परिवर्तन आउँछ वा आउदैन ? शिक्षक पेशालाई पर्यादित बनाउने काममा के कस्ता प्रयासहरु भएका छन ? वा छैनन ? सकार , विद्यालय र समाजवाट शिक्षकहरु सन्तुष्ट हुनका लागि के कस्ता प्रयास गर्नुपर्ला ? यस्ता कुराहरु खोजी गर्नु महत्वपूर्ण भएकोले यिनिहरुलाई अध्यनको मुख्य समस्या ठानी गा.वि.स. रामनगर मिरचैया भित्र रहेका ५ वटा संस्थागत विद्यालयहरुमा अध्यापनरत शिक्षकहरुमा अध्ययन गर्न इच्छुक भएकोले यसलाई समास्याको रूपमा अध्ययन लिइयो । यस अनुसन्धानको क्रममा विद्यालय शैक्षिक स्तर उकासन शिक्षकको क्षमता अभिवृद्धि गर्न सम्बन्धि आवश्यक तथ्याङ्कहरु जुटाउन प्राथमिक स्रोतहरु अन्तर्गत पर्ने प्रश्नावली , छलफल, अन्तर्वार्ता, अवलोकन जस्ता साधनहरुको प्रयोग गरिएको छ । यसैगरी द्वितीय स्रोतको तथ्याङ्क प्राप्तिका लागि विद्यालयसंग सम्बन्धित प्रतिवेदनहरु , लेख रचना, लेखापरीक्षणका प्रतिवेदन, शैक्षिक सामग्री विवरण सम्बन्धि अभिलेखका साथै हस्तलिखित दस्तावेजहरुको आधारमा सडकलन गरियो । यसरी प्राप्त तथ्याङ्कलाई विभिन्न तालिका, अवलोकन फाराम उल्लेख गरी परिमाणात्मक रूपमा उल्लेख गरिएको छ । तसर्थ यो अनुसन्धान मिश्रित ढाँचामा आधारित रहेको छ ।

तथ्याङ्क सङ्कलनको क्रममा सम्बन्धित सरोकारवालाहरूसँग समन्वय गरेर उहाँहरुले दिनुभएको समय तालिका अनुसार तोकिएको स्थानमा गई प्रश्नावली, अन्तर्वार्ता, छलफलको आधारमा तथ्याङ्क सङ्कलन गरिएको छ । अन्तर्वार्ता प्रश्नावली शिक्षक, अभिभावक संघका प्रतिनिधिका लागि तयार गरिएको हो भने प्रश्नावली, प्रधानाध्यापक, स्रोतव्यक्ति, शिक्षक-शिक्षिका, विद्यालय व्यवस्थापन समिति अध्यक्षका लागि तयार गरियो ।

विद्यार्थीहरूका लागि छलफलका लागि प्रश्नावली तयार गरी समूह समूहमा बाँधी तथ्याङ्क सङ्कलन गरियो । अध्ययनको जनसंख्या तथा नमुना छनोट गर्ने क्रममा प्रधानाध्यापक, स्रोतव्यक्ति , विद्यालय व्यवस्थापन समिति, शिक्षक अभिभावक संघका प्रतिनिधिलाई उद्देश्यमुलक तरिकाबाट छनोट गरिए भने विद्यार्थीको छनोट संभाव्यतामुलक छनोट विधिबाट गरिएको हो । यसैगरी शिक्षक-शिक्षिका र विद्यालयको छनोट गोलाप्रथा विधिबाट गरिएको छ । त्यसैगरी विभिन्न साधनका आधार बाट प्राप्त सुचनाहरूलाई **trangulation** विधि द्वारा तथ्याङ्क बिप्लेशन गरियो ।

शिक्षकको कार्य क्षमता बढाउने सेवासर्त र सुविधा वढाउने पेशाप्रति सुरक्षा कायम गर्ने निति नियमको प्रभावकारी उपयोग गर्ने जस्ता कार्य भएमा कार्य सम्पादन प्रति सन्तुष्ट हुन्छ । प्रस्तुत प्रतिवेदनको वास्तविक अवस्थालाई बुझ्न तथाङ्क विश्लेषण गर्न , चिन्तन आत्मसाथ गर्न र सैद्धान्तिक आधार प्रदान गर्न सहयोग गर्नुका साथै उपयुक्त अध्ययनलाई विश्वसनीय बनाउन पनि सघाउ पुऱ्याउछ ।

विषयसूची

	पेज नं.
परिच्छेद - एक : परिचय	१
१.१ अध्ययनको पृष्ठभूमि	१
१.२ समस्याको कथन	३
१.३ अध्ययनको औचित्य	४
१.४ अध्ययनको उद्देश्य	५
१.५ अनुसन्धानात्मक प्रश्नहरू	५
१.६ अध्ययनको परिसिमा	६
परिच्छेद - दुई : पूर्वसाहित्यको समीक्षा	७
२.१ सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकन	७
परिच्छेद - तीन : अध्ययन विधि	१७
३.१ अनुसन्धान ढाँचा	१७
३.२ जनसंख्या र नमूना छनौट	१७
३.३ तथ्याङ्क संकलनका स्रोतहरू	१७
३.४ तथ्याङ्कको संकलनका साधनहरू	१८
अध्याय - चार : नतिजाको विश्लेषण तथा व्यवस्था	२०
४.१ निजी विद्यालयको शिक्षकहरूको कार्यसम्पादनको अवस्था	२०
४.२ संस्थागत विद्यालयको शिक्षकको कार्य सम्पादन मूल्यांकनमा प्रभाव पार्ने तत्वहरू	२२
परिच्छेद - पाँच : प्राप्ति, निष्कर्ष तथा सुझावहरू	२७
५.१ प्राप्ति	२७
५.२ सुझावहरू	२९
सन्दर्भसामग्री	३१
परिशिष्ट	